

Аграрне право

У підручнику на основі чинного аграрного законодавства, досягнень науки аграрного права й з урахуванням сучасної судової практики доступно і систематизовано викладено зміст системоутворюючих категорій аграрного права, його основних інститутів, роз'яснено специфіку аграрно-правового регулювання, зумовлену особливостями сільськогосподарського виробництва. Поданий матеріал адаптовано до навчальних програм юридичних закладів вищої освіти та сучасних вимог.

Призначений для використання в навчальному процесі студентами, аспірантами, викладачами юридичних і аграрних закладів вищої освіти, а також може бути корисним практикуючим юристам, представникам органів державної влади, місцевого самоврядування, агробізнесу й іншим зацікавленим у питаннях аграрного права особам.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

*До 220-річчя Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

АГРАРНЕ ПРАВО

Підручник

За редакцією докторки юридичних наук,
професорки *Т. В. Курман*

Харків
«Право»
2024

Авторський колектив:

д-рка юрид. наук, проф. Т. В. Курман (керівниця авторського колективу) – § 1–3, 5 розд. 1 (у співавт. з А. М. Статівкою), розд. 4, § 1, 3, 4 розд. 5, § 1–5, 8 розд. 12; канд. юрид. наук, доц. Ю. Ю. Бакай – розд. 8, 14, 15; канд. юрид. наук, доц. В. І. Гордєєв – § 8 розд. 13; канд. юрид. наук, доц. Д. М. Данілік – розд. 17; канд. юрид. наук, доц. І. В. Ігнатенко – § 2 розд. 5; канд. юрид. наук Д. Ю. Кондратенко – § 1–3 розд. 2, розд. 16; д-р юрид. наук, проф. Г. С. Корнієнко – розд. 7, розд. 9; канд. юрид. наук, доц. Л. В. Лейба – § 6, 7 розд. 12; д-р юрид. наук, проф. Т. В. Лісова – § 1 розд. 18; канд. юрид. наук, доц. В. В. Панченко – § 4–6 розд. 2; канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Покальчук – розд. 6; канд. юрид. наук, доц. Я. О. Самсонова – § 5 розд. 13; канд. юрид. наук, доц. В. П. Станіславський – § 1–4, 6, 7 розд. 13; д-р юрид. наук, проф. А. М. Статівка – § 1–3, 5 розд. 1 (у співавт. з Т. В. Курман); канд. юрид. наук, доц. О. М. Туєва – розд. 3, 11; д-р юрид. наук, проф. В. Ю. Уркевич – § 4 розд. 1, розд. 10; канд. юрид. наук, доц. С. В. Шарапова – § 2 розд. 18; д-р юрид. наук, проф. М. В. Шульга – § 3 розд. 18

Рецензенти:

В. М. Єрмоленко – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

Т. С. Харитоновна – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Рекомендовано до друку вченою радою

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

(протокол № 13 від 27 червня 2024 р.)

Аграрне право : підручник / [Т. В. Курман (керівниця авт. кол.), А25 Ю. Ю. Бакай, В. І. Гордєєв та ін.] ; за ред. Т. В. Курман ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2024. – 472 с.

ISBN 978-617-8518-04-2

У підручнику на основі чинного аграрного законодавства, досягнень науки аграрного права й з урахуванням сучасної судової практики доступно і систематизовано викладено зміст системоутворюючих категорій аграрного права, його основних інститутів, роз'яснено специфіку аграрно-правового регулювання, зумовлену особливостями сільськогосподарського виробництва. Поданий матеріал адаптовано до навчальних програм юридичних закладів вищої освіти та сучасних вимог.

Призначений для використання в навчальному процесі студентами, аспірантами, викладачами юридичних і аграрних закладів вищої освіти, а також може бути корисним практикуючим юристам, представникам органів державної влади, місцевого самоврядування, агробізнесу й іншим зацікавленим у питаннях аграрного права особам.

УДК 349.42(477)(075)

© Курман Т. В., Бакай Ю. Ю., Гордєєв В. І.
та ін., 2024

ISBN 978-617-8518-04-2

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2024

==== Передмова

Запропонований читачу підручник підготовлений колективом кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого на основі аналізу чинного аграрного законодавства, міжнародних договорів України, з урахуванням досягнень аграрно-правової науки та педагогічного досвіду авторів.

При написанні підручника перед авторами постало завдання – забезпечити викладання студентам обов’язкової навчальної дисципліни «Аграрне право» з урахуванням сучасних вимог вищої юридичної освіти, спрямованих на оновлення існуючих підходів до вивчення аграрного права, застосування нових методик у викладанні цієї навчальної дисципліни, а також доступно і систематизовано викласти студентам основи аграрного законодавства, пов’язані з особливостями здійснення сільськогосподарської діяльності в сучасних умовах.

За своєю структурою підручник складається з трьох частин («Державна аграрна політика та сфера аграрного права», «Організаційно-правові форми аграрного виробництва», «Секторальне правове регулювання виробничо-господарської діяльності суб’єктів аграрного виробництва»), що містять 18 розділів. Така структура підручника надає змогу висвітлити основні системоутворюючі категорії та інститути аграрного права в логічній послідовності, а також окреслити напрями та перспективи розвитку правового регулювання аграрних відносин з урахуванням сучасних процесів гармонізації аграрного законодавства України в контексті вимог СОТ та ЄС, враховуючи при цьому пріоритет забезпечення продовольчої безпеки як складової національної безпеки держави й сталого розвитку агросфери. До кожного розділу підручника включено питання для самоконтролю.

Автори сподіваються, що зміст і методика викладення тем у підручнику дозволять висвітлити студентам особливості правового регулювання аграрних відносин, тим самим наблизити до потреб практики, яка потребує висококваліфікованих юридичних кадрів, здатних забез-

печити застосування сучасного аграрного законодавства й правопорядок в аграрній сфері.

У підручнику проблеми аграрно-правової науки та навчальної дисципліни розглядаються з урахуванням положень наявної загальнотеоретичної доктрини, новітніх аграрних нормативно-правових актів, які регулюють аграрні відносини. У ньому, з урахуванням сучасних наукових досліджень, відображені концептуальні положення щодо подальшого розвитку аграрного права як самостійної галузі права та навчальної дисципліни.

Цей підручник може бути використаний не тільки студентами, аспірантами, викладачами юридичних, аграрних, економічних закладів вищої освіти, а й бути корисним для науковців, практикуючих юристів у сфері аграрного та земельного права, які зацікавлені у з'ясуванні особливостей аграрно-правового регулювання.

Авторський колектив висловлює щиро вдячність рецензентам – доктору юридичних наук, професору, члену-кореспонденту НАПрН України Володимирі Михайловичу Єрмоленку, докторці юридичних наук, професорці Тетяні Євгенівні Харитоновій, які ознайомилися з рукописом підручника та надали слушні зауваження й поради під час підготовки його до видання. Автори також готові з глибокою вдячністю сприйняти будь-які інші зауваження та конструктивні пропозиції, що обов'язково будуть враховані у майбутніх виданнях підручника.

Частина I

ДЕРЖАВНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ТА СФЕРА АГРАРНОГО ПРАВА

Розділ 1

Системоутворюючі категорії аграрного права як самостійної галузі права

§ 1. Предмет та система аграрного права

Сільське господарство України як основа аграрного сектору економіки є пріоритетним і системоутворюючим у національній економіці, формує засади збереження суверенності держави – продовольчу й у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки і формує соціально-економічні основи розвитку сільських територій. Крім стабільного забезпечення населення країни якісним, безпечним, доступним продовольством, сільське господарство нашої держави спроможне на вагомий внесок у розв'язання глобальної продовольчої проблеми та подолання голоду.

Подальше входження до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації, лібералізації торгівлі потребують адаптації до умов, що постійно змінюються, відповідно, – подальшого вдосконалення аграрної політики нашої держави.

Сільське господарство з високим потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, може сприяти розвитку національної економіки та її ефективній інтеграції у світовий економічний простір, а отже, зростанню доходів задіяного в аграрній економіці сільського населення, кількість якого становить понад третину всього населення країни, а також забезпечити мульт-

типлікативний ефект розвитку інших галузей національної економіки¹.

Із метою врегулювання комплексу аграрних відносин, що виникають у сфері аграрного виробництва, тобто виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації, у системі права України виокремлюється спеціальна галузь права – аграрне право України.

Поняття «аграрне право» було введено в науковий обіг у 1908 р. німецьким професором Рихардом Хааком, який у 1927 р. видав книгу про основи пруського аграрного права, що стало поштовхом до використання і дослідження цього терміна в правовій літературі як країн Західної Європи, так і США, де в післявоєнний час сформувалася особлива галузь – аграрне право.

Ще за дореволюційних часів широкого поширення набули ідеї відокремлення галузі права, які регулюють сільськогосподарську діяльність селян. Проте в цей період аграрне законодавство ототожнювалося із земельним законодавством, і все законодавче регулювання відносин, пов'язане із сільськогосподарським виробництвом, зводилось до класичних правових інститутів права власності, оренди, іпотеки, успадкування земельних ділянок та ін.

На початку ХХ ст. було виявлено незбіг термінологічного значення земельного права, в центрі якого знаходиться земельна власність, із предметом правового регулювання сільськогосподарської діяльності селян, яка виходила за межі земельно-цивільного права. У зв'язку з цим для позначення особливостей законодавства про діяльність селян у науковий обіг було введено термін «*селянське право*»².

За часів Радянського Союзу, після проведення колективізації, сформувалася самостійна галузь – *колгоспне право*. При цьому колгоспні правовідносини базувалися на відносинах, які склалися в діяльності тогочасних сільськогосподарських підприємств (колгоспах). У 70-х роках ХХ ст. ця галузь у зв'язку з розширенням суб'єктного складу АПК трансформувалася у *сільськогосподарське право*, предмет якого становили відносини суто у сфері виробництва сільськогосподарської продукції. Аграрні відносини, крім зазначених, охоплювали й відносини, які виходили за межі суто сільськогосподарського виробництва

¹ Про схвалення стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : розпорядж. Каб. Міністрів України від 17 жовт. 2013 № 806-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2013-%D1%80#Text>.

² Аграрне право : підручник / В. М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко, І. М. Кульчій та ін. ; за ред. А. М. Статівки. Вид. 2-ге, змін. Харків : Право, 2021. С. 22.

і стосувалися реалізації й переробки сільськогосподарської продукції, її транспортування, зберігання, логістики, маркетингу, доведення до споживача, вирішення питань соціального розвитку села. Все це вказувало на те, що аграрні відносини охоплюють сферу сільськогосподарського виробництва, комплексного вирішення продовольчої проблеми і соціального розвитку села¹.

Тому після проголошення незалежності України, внаслідок переходу до ринкової системи господарювання, в юридичній термінології затвердилася назва «аграрне право». Це поняття є найбільш прийнятним, оскільки, по-перше, відображає специфіку галузі; по-друге, аграрне право слугує формою вираження і закріплення аграрної політики держави як важливого фактора формування і розвитку даного комплексного утворення; по-третє, правову основу для виокремлення відповідної галузі права становить аграрне законодавство, яке сформувалося в результаті активної законодавчої діяльності протягом останніх десятиліть. По-четверте, у зв'язку з євроінтеграційними і глобалізаційними процесами потрібно враховувати досвід правового регулювання аграрного підприємництва в зарубіжних країнах із розвинутою ринковою економікою (Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Великобританія, США, Канада, Японія та ін.), де активно проводяться дослідження правових проблем сільського господарства.

У доктрині аграрного права донедавна існували різні погляди на сутність та місце аграрного права в системі вітчизняної правової системи: 1) аграрне право – це лише галузь законодавства, але немає підстав говорити про аграрне право як галузь права; 2) норми права, що регулюють аграрні відносини, належать до підгалузі агропромислового права; 3) аграрне право є підгалуззю або розділом господарського права; 4) аграрне право є спеціалізованою комплексною галуззю права; 5) аграрне право – це самостійна галузь. Проте на сьогодні домінуючими є останні дві позиції.

Погляди на аграрне право як комплексну галузь виникли через історичне введення комплексної галузі права як структурної одиниці системи права та пов'язані з виокремленням у системі права «первинних» і «вторинних» правових утворень «традиційних» і «комплексних» галузей права. Визнаючи аграрне право комплексною, спеціалізованою, інтегрованою галуззю права, науковці вказують на три ключових по-

¹ Семчик В. І. Аграрне право України: проблеми становлення і розвитку. *Академічна юридична думка* / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Ін Юре, 1998. С. 444–452.

ложення, які підтверджують цю позицію. По-перше, мова йде про таку сукупність правових норм, які реально об'єктивувалися в правовій системі і не порушують основної структури права, а існують у вигляді вторинного правового формування. Це означає, що аграрне право не заміняє і не відміняє основні галузі права (наприклад, цивільне, адміністративне, земельне право), а існує поряд з основними традиційними галузями права. І тому правове регулювання аграрного підприємництва сільськогосподарських комерційних організацій, фермерських господарств, громадян, які займаються веденням особистих селянських господарств, було б далеко не повним і одностороннім, якби спиралося лише на аграрне законодавство. По-друге, правова наука виходить із об'єктивного характеру системи права, коли за основу класифікації норм за галузями береться предмет правового регулювання. Аграрне право як об'єктивна реальність спирається на аграрні відносини як органічний комплекс взаємопов'язаних суспільних відносин земельного, майнового, членського, трудового, організаційно-управлінського характеру, пов'язаних з організацією і веденням сільськогосподарської діяльності. Третім визначальним моментом для виокремлення аграрного права як комплексної, спеціалізованої, інтегрованої галузі права є наявність аграрного законодавства, яке становить юридичну основу для формування однойменної галузі права.

Незважаючи на ґрунтовні дослідження аграрного права як комплексної галузі, необхідно визнати, що аграрне право на сьогодні має всі підстави вважатися самостійною галуззю права. У природі не існує таких галузей права, які б регулювали абсолютно однорідні відносини. Одні з них є основними, а інші мають прикладне значення. З філософського погляду чистих явищ у природі не існує, оскільки всі явища (соціальні, природні) містять елементи, що мають прикладний характер¹.

При цьому потрібно враховувати, що за суб'єктивним складом аграрне право повністю не включається до предмета правового регулювання жодної із галузей приватного права. Специфічними суб'єктами виступають непідприємницькі сільськогосподарські товаровиробники, наприклад громадяни, які займаються веденням особистих селянських господарств. Іншою характерною ознакою є специфіка об'єктів, з при-

¹ Статівка А. М. Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні : монографія – Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2007. С. 63.

воду яких виникають, змінюються та припиняються аграрні відносини (сільськогосподарська продукція, земельні ділянки сільськогосподарського призначення, специфічні засоби виробництва тощо). Ці передумови свідчать про те, що аграрне право є самостійною галуззю права, що, перебуваючи в одному ряду з іншими галузями приватного права, створює єдиний механізм приватноправового регулювання¹.

Аграрне право є самостійною галуззю права, що має комплексну природу. При цьому наведені характеристики галузі аграрного права України як самостійної й комплексної не є взаємовиключними: перша вказує на наявність певної групи суспільних відносин, що є специфічними, неповторними, можуть бути відділені від інших (аграрні відносини) і становлять його предмет; друга свідчить уже про якісний зміст цих суспільних відносин, вказує на критерії їх об'єднання та групування².

Викладене дає змогу визначити аграрне право України як самостійну галузь правової системи України, взаємопов'язану систему правових норм, що регулює аграрні суспільні відносини, які виникають при виробництві сільськогосподарської продукції, її переробці та реалізації, а також при здійсненні пов'язаної з ними іншої діяльності.

Аграрне право виступає також як самостійна галузь українського законодавства, галузь юридичної науки, а також як навчальна дисципліна.

Предметом аграрного права, як і будь-якої іншої галузі права, є конкретні суспільні відносини, що регулюються нормами даної галузі. Ці відносини, щоб стати предметом окремої галузі права, повинні володіти значною специфікою, яка б відрізняла їх від інших суспільних відносин.

Об'єктивною основою формування аграрного права як самостійної галузі права є наявність великого кола суспільних відносин, що потребують спеціального правового регулювання. Це насамперед відносини з виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки і реалізації, основою яких є суспільні відносини, що складаються у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, які мають

¹ Єрмоленко В. М. До питання про предмет аграрного права. *Стан та перспективи розвитку аграрного права* : матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф., присвяч. 80-річчю д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України В. З. Янчука, Київ, 26-27 трав. 2005 р. / за ред. В. М. Єрмоленка, В. І. Курила. Київ : Магістр-XXI сторіччя, 2005. С. 77.

² Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика : монографія / за ред. А. М. Статівки. Харків : ФІНН, 2010. С. 11.

визначальний вплив на відносини у сфері переробки і реалізації сільськогосподарської продукції, створення матеріально-технічної бази аграрного виробництва, його виробничо-технічного обслуговування, що також є предметом аграрного права.

У найзагальнішому вигляді предмет аграрного права України становлять специфічні аграрні відносини, які включають передусім відносини, що виникають при виробництві сільськогосподарської продукції, якою за законодавством України вважається продукція, що вирощується на землі або походить від живих біологічних організмів, а також продукти її первісного перероблення.

Аграрні відносини є складною, комплексною категорією, адже в процесі виробництва сільськогосподарської продукції використовуються землі сільськогосподарського призначення, специфічне майно, праця фізичних осіб. Звідси аграрні відносини являють собою органічний комплекс відносин земельного, майнового, членського, трудового, організаційно-управлінського характеру, що виникають, змінюються і припиняються при виробництві сільськогосподарської продукції, забезпеченні продовольчої безпеки держави і сталого розвитку сільських територій.

Земельні відносини як предмет аграрного права пов'язані з використанням землі як основного засобу виробництва, природного об'єкта і ресурсу в сільськогосподарському виробництві; як об'єкта права власності сільськогосподарських підприємств (фермерського господарства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського товариства) та осіб, які ведуть особисте селянське господарство; як об'єкта права на земельну частку (пай) членів сільськогосподарських підприємств, що реалізується ними у разі виходу з підприємства¹.

Чільне місце в системі аграрних відносин посідають майнові відносини, які виникають між різноманітними суб'єктами аграрного виробництва. Суб'єкти аграрного виробництва всіх форм власності і організаційно-правових форм вимушені вступати в різноманітні відносини, з реалізації продукції, придбання сільськогосподарської техніки, паливно-мастильних та інших матеріалів, без яких аграрне виробництво неможливе. Водночас усередині самих цих суб'єктів виникає значна кількість відносин, пов'язаних із розподілом прибутків та дивідендів, отриманням земельної (майнової) частки при виході

¹ Чабаненко М. М. Становлення та розвиток системи аграрного права України : монографія. Дніпропетровськ : Грані, 2015. С. 47.

зі складу юридичних осіб тощо. Отже, ці відносини також є предметом аграрного права¹.

Особливості сільськогосподарської праці та її нерозривний зв'язок із земельними відносинами дають підстави стверджувати, що трудові відносини в сільському господарстві мають власну специфіку та становлять предмет правового регулювання аграрного права. Це трудові відносини, що виникають у сільськогосподарських підприємствах, пов'язані з відносинами щодо: організації праці; оплати праці; дотримання трудової дисципліни; охорони праці.

Функціонування сільськогосподарських товаровиробників – суб'єктів аграрного виробництва неможливе без чіткої організації процесу стосовно виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки і реалізації, узгодженості в діях не тільки їх структурних підрозділів, а й окремих працівників. Сільськогосподарське виробництво, як таке, неможливе і без організаційно-управлінських відносин, що складаються в цьому процесі, які є предметом аграрного права².

Головна особливість виробничих аграрних відносин полягає в тому, що вони базуються на певних природних об'єктах, які розвиваються за своїми законами. Через це самі основні виробничі аграрні відносини є залежними від природних об'єктів, кліматичних умов. Жодні виробничі відносини так безпосередньо не пов'язані з природними факторами, як аграрні, багато в чому залежні від них. Окрім того, виробництво сільськогосподарської продукції значною мірою пов'язане з живими, біологічними організмами: рослинництво, тваринництво, дорощування (відгодівля) молодняка худоби, птиці, штучне відтворення риби в ставках й інших водоймищах тощо. Це дає підстави виокремити аграрні відносини в особливу групу суспільних відносин, правовою формою яких є аграрне право як самостійна галузь права³.

Донедавна в основі формування предмета аграрного права була тріада «виробництво», «переробка» та «реалізація» сільськогосподарської продукції, стрижнем якої виступали відносини щодо виробництва сільськогосподарської продукції, а переробка та реалізація мали під-

¹ Аграрне право : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / В. П. Жушман, В. М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко та ін. ; за ред. В. П. Жушмана та А. М. Статівки. Харків : Право, 2010. С. 9.

² Там само. С. 10.

³ Статівка А. М. Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні : монографія / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2007. С. 63.

порядкований характер щодо безпосереднього виробництва сільськогосподарської продукції¹.

Проте на сьогодні аграрне право переживає серйозні зміни: оновлюється і збагачується його нормативна база під впливом ринкових умов у сільському господарстві, виникають нові напрями правового регулювання, модифікуються структура, співвідношення різних інститутів і підінститутів; переосмислюються традиційні поняття та структури під впливом глобалізації та євроінтеграційних прагнень нашої держави.

У сучасних умовах трансформація предмета аграрного права зумовлена появою в його структурі якісно нових видів суспільних відносин, що виникають у зв'язку з необхідністю забезпечення сталого розвитку всієї аграрної сфери в державі шляхом запровадження нових форм аграрного господарювання, використання інноваційних технологій у сільськогосподарському виробництві, стимулювання розвитку сільськогосподарської біоенергетики, сільського туризму, диверсифікації сільськогосподарської діяльності, агрологістичних відносин, сільськогосподарського дорадництва, інформаційних відносин в аграрній сфері, а також у зв'язку з виконанням міжнародних зобов'язань України в агросфері².

Динаміка розвитку суспільних відносин, у тому числі й аграрних, пов'язана із тим, що система права формується об'єктивно, відповідно до появи та сталого характеру тих суспільних відносин, які потребують правового регулювання. Проте не всі суспільні відносини можуть стати предметом правового регулювання конкретної галузі права. Для цього їх необхідно наділити специфічними ознаками, серед яких: 1) мають бути найбільш важливими, значущими для суспільства; 2) мати однорідний характер, типовий вираз; 3) виникають у суспільстві у зв'язку з проявом цілеспрямованої, свідомо вольової діяльності людей і набувають стійкого, сталого характеру, тобто є такими, що постійно повторюються в повсякденній практиці; 4) придатні для регулювання нормами права; 5) мають певний зовнішній прояв і придатні для контролю з боку інститутів суспільства і держави³.

¹ Аграрне право України : підручник / за ред. О. О. Погрібного. Київ : Істина, 2006. С. 9.

² Савельєва О. М. Правове регулювання відносин в агросфері : монографія / за заг. ред. М. В. Шульги. Харків : Мадрид, 2017. С. 91.

³ Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2009. С. 246.

Зміст

Передмова	3
-----------------	---

Частина I

ДЕРЖАВНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ТА СФЕРА АГРАРНОГО ПРАВА

Розділ 1

Системоутворюючі категорії аграрного права як самостійної галузі права

§ 1. Предмет та система аграрного права	5
§ 2. Принципи аграрного права	18
§ 3. Приватні та публічні засади в аграрному праві	20
§ 4. Аграрні правовідносини та їх основні види.....	22
§ 5. Співвідношення аграрного права з іншими галузями права	26
Питання для самоконтролю	28

Розділ 2

Аграрне законодавство

§ 1. Загальна характеристика аграрного законодавства та його система.....	30
§ 2. Конституція як основа аграрного законодавства	36
§ 3. Аграрні закони і підзаконні нормативно-правові акти.....	38
§ 4. Локальні нормативно-правові акти сільськогосподарських підприємств.....	44
§ 5. Міжнародно-правові акти	49
§ 6. Аграрне законодавство зарубіжних країн.....	55
Питання для самоконтролю	61

Розділ 3

Особливості і правові засади реформування аграрних відносин

§ 1. Правові засади функціонування сільського господарства	63
§ 2. Правове регулювання земельних та майнових відносин у сільському господарстві	64
§ 3. Особливості правового регулювання приватизації майна державних та комунальних сільськогосподарських підприємств	69

§ 4. Правові засади функціонування сучасних форм аграрного виробництва.....	73
§ 5. Правове регулювання формування ринкової аграрної інфраструктури	76
Питання для самоконтролю	80

Розділ 4

Державна аграрна політика та державно-правове регулювання в аграрному секторі економіки

§ 1. Державна аграрна політика, її принципи та правове забезпечення	81
§ 2. Державно-правове регулювання сільського господарства: поняття та принципи. Форми та методи державно-правового регулювання сільського господарства.....	83
§ 3. Правова регламентація державної підтримки сільського господарства	89
§ 4. Інституційно-правові засади державно-правового регулювання сільського господарства.....	101
§ 5. Правове регулювання публічно-приватного партнерства у сільському господарстві	107
§ 6. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності у сільському господарстві	109
Питання для самоконтролю	115

Розділ 5

Правове забезпечення продовольчої безпеки

§ 1. Продовольча безпека як об'єкт правового регулювання	116
§ 2. Принципи правового забезпечення продовольчої безпеки України....	120
§ 3. Продовольча незалежність. Класифікація загроз продовольчій безпеці....	122
§ 4. Правова регламентація оцінювання стану продовольчої безпеки. Індикатори та критерії продовольчої безпеки	124
Питання для самоконтролю	127

Частина II

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Розділ 6

Загальна характеристика правового становища суб'єктів аграрного виробництва

§ 1. Поняття та класифікація суб'єктів аграрного виробництва.....	128
---	-----

§ 2. Особливості правового становища сільськогосподарських підприємств кооперативного та корпоративного типів	132
§ 3. Особливості правосуб'єктності аграрних об'єднань	137
§ 4. Загальна характеристика правового статусу фізичних осіб як суб'єктів аграрного виробництва. Фізичні особи як засновники, члени й учасники сільськогосподарських підприємств	140
§ 5. Особливості правового становища найманих працівників та спеціалістів сільськогосподарських підприємств.....	143
Питання для самоконтролю	146

Розділ 7

Правове становище фермерського господарства

§ 1. Поняття та юридичні ознаки фермерського господарства.....	147
§ 2. Порядок створення та державної реєстрації фермерського господарства....	152
§ 3. Право власності фермерського господарства, порядок формування майна.....	159
§ 4. Особливості державної підтримки фермерських господарств.....	164
§ 5. Правове регулювання праці у фермерському господарстві	172
§ 6. Особливості правового регулювання виробничо-господарської діяльності фермерського господарства	174
§ 7. Припинення діяльності фермерського господарства.....	176
Питання для самоконтролю	180

Розділ 8

Правове становище сільськогосподарського кооперативу

§ 1. Поняття та основні ознаки сільськогосподарського кооперативу.....	181
§ 2. Види сільськогосподарських кооперативів. Принципи їх діяльності	183
§ 3. Порядок створення та державної реєстрації сільськогосподарського кооперативу.....	186
§ 4. Право членства в сільськогосподарському кооперативі.....	189
§ 5. Правовий режим майна сільськогосподарського кооперативу	194
§ 6. Органи управління сільськогосподарського кооперативу.....	196
§ 7. Припинення сільськогосподарського кооперативу	200
Питання для самоконтролю	202

Розділ 9

Правове становище державних та комунальних сільськогосподарських підприємств

§ 1. Особливості правосуб'єктності державних та комунальних сільськогосподарських підприємств.....	204
§ 2. Правовий режим майна державних та комунальних сільськогосподарських підприємств.....	211
§ 3. Правове становище керівника державного та комунального сільськогосподарського підприємства.....	216
Питання для самоконтролю	219

Розділ 10

Правове становище аграрної холдингової компанії

§ 1. Особливості правового становища аграрної холдингової компанії як суб'єкта аграрного виробництва.....	221
§ 2. Порядок утворення та державної реєстрації аграрної холдингової компанії	223
§ 3. Правовий режим майна аграрної холдингової компанії.....	225
§ 4. Виробничо-господарська діяльність аграрної холдингової компанії та її правове забезпечення.....	227
Питання для самоконтролю	228

Розділ 11

Правове регулювання ведення особистого селянського господарства

§ 1. Поняття та юридичні ознаки особистого селянського господарства. Облік особистих селянських господарств.....	230
§ 2. Право на використання земельних ділянок як основи для ведення особистого селянського господарства.....	236
§ 3. Правовий режим майна, що використовується для ведення особистого селянського господарства (суб'єкти та об'єкти права власності)	241
§ 4. Права та обов'язки осіб, що займаються веденням особистого селянського господарства. Надання послуг у сфері сільського (зеленого) туризму.....	244
§ 5. Державна підтримка особистих селянських господарств.....	248
§ 6. Правові форми реалізації продукції особистого селянського господарства	250
§ 7. Припинення ведення особистого селянського господарства.....	252
Питання для самоконтролю	254

Частина III
СЕКТОРАЛЬНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ
АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Розділ 12

**Виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських
товаровиробників та її правове регулювання**

§ 1. Поняття, принципи виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників та її правове регулювання.....	255
§ 2. Правові засади спеціалізації сільськогосподарських підприємств.....	258
§ 3. Підсобні виробництва та промисли як допоміжні галузі аграрного виробництва. Правові засади їх створення та функціонування.....	260
§ 4. Правові засади планування виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників	263
§ 5. Правове забезпечення виробництва безпечної та якісної сільськогосподарської продукції.....	266
§ 6. Екологізація аграрного виробництва. Органічне сільськогосподарське виробництво та його правова регламентація ...	272
§ 7. Правові засади використання ГМО при виробництві сільськогосподарської продукції та продуктів харчування	277
§ 8. Особливості договірних відносин сільськогосподарських товаровиробників	281
Питання для самоконтролю	287

Розділ 13

Правове регулювання вирощування продукції рослинництва

§ 1. Поняття та ознаки рослинництва. Правове регулювання виробництва продукції рослинництва як виду сільськогосподарської продукції.....	288
§ 2. Насінництво як вид сільськогосподарської діяльності. Правове регулювання вирощування й реалізації насіння сільськогосподарських культур.....	294
§ 3. Правова охорона прав на сорти рослин	302
§ 4. Правове регулювання виробництва зерна	308

§ 5. Правове регулювання виноградарства.....	313
§ 6. Правове регулювання застосування засобів захисту сільськогосподарських рослин.....	320
§ 7. Правові засади карантину сільськогосподарських рослин	325
§ 8. Правове регулювання використання пестицидів і агрохімікатів у сільському господарстві	329
Питання для самоконтролю	335

Розділ 14

Правове регулювання виробництва продукції тваринництва

§ 1. Поняття та ознаки тваринництва. Правове регулювання виробництва продукції тваринництва	337
§ 2. Поняття та правові ознаки племінної справи у тваринництві	340
§ 3. Суб'єктно-об'єктний склад відносин у племінному тваринництві.....	343
§ 4. Правові засади здійснення племінної справи у тваринництві.....	347
§ 5. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин.....	349
§ 6. Правові засади виробництва молока та молочних продуктів, м'яса та м'ясних продуктів	352
§ 7. Правове регулювання бджільництва. Суб'єкти бджільництва та особливості здійснення ними діяльності	356
§ 8. Правові засади ветеринарної медицини	363
Питання для самоконтролю	365

Розділ 15

Правове регулювання виробництва продукції аквакультури

§ 1. Поняття та особливості правового регулювання аквакультури.....	367
§ 2. Об'єкти аквакультури	370
§ 3. Правове становище суб'єктів аквакультури	371
§ 4. Види, напрями і форми аквакультури	376
Питання для самоконтролю	378

Розділ 16

Організаційно-правове забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції в контексті вимог ЄС та СОТ

§ 1. Основні категорії та принципи виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції згідно з вимогами законодавства ЄС та права СОТ	380
--	-----

§ 2. Правове регулювання відносин щодо виробництва продукції рослинництва та тваринництва в межах СОТ	388
§ 3. Адаптація аграрного законодавства України до вимог законодавства ЄС	397
§ 4. Спільна аграрна політика та особливості державної підтримки аграрних підприємців в ЄС	404
Питання для самоконтролю	409

Розділ 17

Правове регулювання сталого розвитку сільських територій

§ 1. Сільські території як об'єкт аграрно-правового регулювання	411
§ 2. Сталий розвиток сільських територій та його правове забезпечення	416
§ 3. Правове регулювання сталого соціального розвитку села.....	422
§ 4. Правові засади диверсифікації сільських територій	428
Питання для самоконтролю	434

Розділ 18

Правове регулювання сільськогосподарського землевикористання

§ 1. Правові форми використання земель сільськогосподарського призначення	435
§ 2. Правове забезпечення збереження та охорони земель у сільському господарстві	446
§ 3. Особливості ринкового обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення	458
Питання для самоконтролю	462

Навчальне видання

Курман Тетяна Вікторівна,
Бакай Юлія Юріївна,
Гордєєв Володимир Іванович та ін.

АГРАРНЕ ПРАВО

Підручник

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 20.10.2024. Формат 60×90/16.
Ум. друк. арк. 16,7. Обл.-вид. арк. 14. Тираж 100 пр. Зам. № 155

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017

[Перейти на сайт →](#)